

SPROG OG LÆSE- KOMPETENCER HOS TOSPROGEDE ELEVER - FOKUS PÅ NYANKOMNE

Vidensnotat

Indhold

3 Om vidensnotatet

4 Fem faser i tilegnelsen af andetsprog

12 Nyankomne tosprogede i skolen

13 Referencer

SPROG- OG LÆSEKOMPETENCER HOS TOSPROGEDE ELEVER - FOKUS PÅ NYANKOMNE Vidensnotat

@2017 TrygFondens
Børneforskningscenter og
Undervisningsministeriet
Citat med kildeangivelse er tilladt

Design: SANDAHL.NET
Illustration: SANDAHL.NET

Publikationen er kun udgivet
i elektronisk form på:
www.childresearch.au.dk
og www.emu.dk

Vigtige pointer

- Børn lærer sprog via medfødte mekanismer når de får de rette læringsmuligheder.
- Tosprogede børn skal stimuleres forskelligt i forskellige faser.
- Visualisering, gentagelser og forudsigelig kommunikation i de tidlige faser.
- Udfordrende og avanceret kommunikation i de senere faser.
- Man lærer kun nyt ved at blive udsat for det man endnu ikke kan.

1. Om vidensnotatet

1.1/ Baggrund

Der kommer hvert år nye flygtninge og indvandrere med børn til Danmark. Hvad enten de er her midlertidigt, eller kan se frem til at have Danmark som deres nye hjemland, så har de brug for hurtigt at lære dansk. Det er nødvendigt dels for at socialisere sig med andre børn i Danmark, og dels for at kunne få en skolegang med udvikling af faglige kompetencer som fundament for deres fremtid.

1.2/ Formål

Det primære formål med dette vidensnotat er at give forskningsbaseret baggrundsinformation om faser og processer i andetsprogstilegnelsen hos tosprogede som begynder at lære dansk helt fra grunden i skolealderen, som det typisk er tilfældet for nyankomne. Vidensnotatet er et søsternotat til Undervisningsministeriets notat *Viden Om sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever*, som behandler overordnede metoder med evidens for god effekt i undervisningen af tosprogede som har talt dansk i en stor del af deres liv, særlig med henblik på læsetilægnelse.

Ud over den nævnte indsigt i faser i andetsprogstilegnelsen er formålet at pege på hvordan både andetsprogstilegnelsen og faglige kompetencer kan understøttes i de forskellige faser.

Det er primært nyankomne i grundskolen der er i fokus, men mange af indsigterne bør også kunne anvendes af undervisere på ungdomsuddannelser der har nyankomne i klassen – naturligvis tilpasset alderstrinnet.

1.3/ Sådan bruges vidensnotatet

Vidensnotatet skal ikke ses som et materiale til undervisning i dansk som andetsprog. Det kan derimod bruges af alle faglærere som baggrundsviden om tosprogedes sprogtilegnelse mhp. at støtte sprogtilegnelsen og mhp. at forstå og afhjælpe de udfordringer tosprogede har med at følge med i undervisningen rent fagligt.

I praksis skal alle lærere som har tosprogede i deres klasse, også være lærere med ansvar for elevernes sproglige udvikling i tillæg til deres fagområde. Det gælder selvfølgelig særlig på de skoler hvor nyankomne tosprogede

integreres i almenundervisning tidligt eller helt fra start, men det gælder også når tosprogede elever har været i modtageklasse i længere tid. Selv om de er godt i gang med at lære dansk, har de meget at lære endnu, og det kan vare alt mellem 3 og 8 år før de kan dansk på et niveau der lader dem få udbytte af undervisningen på lige fod med børn med dansk som modersmål. Notatet skal give et overblik over opmærksomhedspunkter og muligheder for understøttelse af andetsprogstilegnelsen i dens forskellige faser.

2. Fem faser i tilegnelsen af andetsprog

Dette afsnit handler primært om *sekventielt* tosprogede, dvs. tosprogede, som først er begyndt at lære modersmålet, og senere begynder at lære andetsprog (i modsætning til *simultant* tosprogede som helt tidligt i livet lærer to sprog). Dette er den typiske situation for nyankomne.

Det er en stor omvæltning for et barn der er begyndt at kunne bruge sproget – modersmålet – når det pludselig ikke kan gøre sig forståeligt længere overfor andre mennesker som ikke taler deres sprog. Disse børn skal på mange måder starte forfra. I modsætning til det nyfødte barn kender sekventielt tosprogede børn dog til begrebet sprog, og de har en omverdensforståelse som nyfødte ikke har. Men selve sprogtilegnelsen har nogle faser som på flere måder ligner de faser som nyfødte går igennem. Man regner ofte med fem faser¹¹, som naturligvis ikke er skarpt adskilte, og som kan have forskellig varighed. De fem faser er:

- Fase 1:** Stille periode
- Fase 2:** Tidligt sprog
- Fase 3:** Sammenhængende sprog
- Fase 4:** Hverdagssprog
- Fase 5:** Fagligt sprog

Nogle vil kende til lignende opdelinger af sprogtilegnelsens faser, fx ordindsamlingsfasen, udfyldningsfasen og sofistikeringsfasen¹³, eller fem trin i udviklingen af "intersproget" foreslået af Holmen⁴. Den nærværende inddeling er lavet dels for at følge international litteratur, og dels for at kunne slå ned på følgende punkter i hver fase:

- Fasens typiske varighed (dvs. *ikke* barnets alder eller den tid der er gået siden de begyndte at lære dansk, men derimod hvor lang tid det typisk tager at gå igennem denne bestemte fase)
- Tegn på sproglig udvikling, som kan iagttages
- Sproglige milepæle og karakteristika ved sproget i denne fase
- Muligheder for at understøtte sprogtilegnelsen i denne fase
- Faresignaler for manglende udvikling

Der er tre forskellige tidsbegreber der skal holdes adskilt i det følgende. Det ene er barnets *alder*. Det andet er hver periodes *varighed*. Det tredje er *tidslinjen* fra en nyankommen begynder at lære dansk, dvs. hvor mange år en elev på et givet tidspunkt har været i gang med at lære dansk.

Da det er forskelligt fra elev til elev hvor lang tid de bruger på de forskellige faser, vil det også være forskelligt hvor lang tid eleverne er om at nå til fase 5. For at illustrere viser Figur 1 to **eksempler** på tidsforløb for elever der går enten relativt langsomt eller relativt hurtigt igennem andetsprogstilegnelsens faser. Tidslinjen angiver hvor lang tid andetsprogstilegnelsen har været undervejs.

Figur1. Eksempler på et relativt langsomt og et relativt hurtigt forløb i andet-sprogstilegnelsen

Tidslinje fra start	Start	1 år	2 år	3 år	4 år
Langsom sprogstilegnelse	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4	Fase 5
Hurtig sprogstilegnelse	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4	Fase 5

I både det fagspecifikke arbejde med tosprogede og i arbejdet med sprogstilegnelsen kan det være nyttigt at kende til disse faser; dels for at kunne vurdere hvor langt det enkelte tosprogede barn er i sin andetsprogstilegnelse, og dels for at kunne vurdere om barnet gør de nødvendige fremskridt. Kompetencerne i hvert sprog afhænger af mange forskellige faktorer, som fx hjemmelæringsmiljø, alder ved begyndelse af andetsprogstilegnelsen og relativ brug af modersmål og andetsprog. Men det er afgørende at sekventielt tosprogede børn gradvis nærmer sig etsprogedes dansksproglige kompetencer.

Det kan tage op til 5 år at tilegne sig gode daglige kommunikative kompetencer på andetsproget, og når det gælder det mere faglige sprog, kan det tage helt op imod 7 år⁹. Men det er klart at optimale betingelser for andetsprogstilegnelsen gør processen hurtigere. Optimale betingelser er dels et godt udgangspunkt i form af et veludviklet modersmål, og dels motivation og mulighed for at interagere dagligt på andetsproget.

2.1/ Fase 1: Stille periode

Sproglig udvikling

Når barnet kommer i en ny sproglig sammenhæng, får det den sælsomme og forvirrende oplevelse at det ikke længere kan forstå hvad nogle mennesker siger, og at andre mennesker ikke forstår barnet. Det bør sikres at forældrene (eller andre) snakker med barnet om dette for at hjælpe barnet igennem denne oplevelse. Afhængigt af barnets alder kan det selvfølgelig være svært at forklare barnet problemet på forhånd.

Barnet reagerer typisk ved først at forsøge at bruge modersmålet til at sige det som det har på hjerte, men efterhånden indser barnet at omgivelserne bare ikke forstår. Barnet bliver *stille*. Men barnet får også det indtryk at de uforståelige lyde som de andre siger, kan bruges til at kommunikere med. Derfor lytter barnet nysgerrigt.

Barnet gennemgår nu nogle processer der ligner processerne fra den helt tidlige modersmålstilegnelse. Barnet bygger sproget op helt fra bunden. Det vil sige at barnet:

- lytter efter de lyde – vokaler og konsonanter – som bruges i det nye sprog
- lytter efter genkendelige mønstre i lydene som er potentielle ord

De lærer hurtigt at genkende isolerede ord som *hej* og *farvel*. Men det er svært for barnet at genkende ord i sammenhængende tale – præcist på samme måde som dengang barnet tilegnede sig modersmålet.

Jo ældre børnene er når andetsprogstilegnelsen begynder, jo hurtigere går børnene over i anden fase og begynder at sige noget på andetsproget. På den anden side er den ekstra tid som yngre børn bruger på at lytte intenst til sproglydene, måske givet godt ud, for det kan være en medvirkende årsag til at yngre børn typisk ender med at tale andetsproget med mindre fremmed accent^{7,18}.

I løbet af den stille periode, som typisk varer 2-6 måneder, begynder børnene så småt at sige lidt. Det er typisk enkelte ord som er meget relateret til den kom-

munikative kontekst (*hej, ja, nej*), eller det er korte fraser, som behandles som én sproglig enhed, (ét ord), fx *hej-med-dig*. Barnet lærer at forstå nogle få hundrede ord og siger måske nogle af dem engang imellem.

Understøttelse

Barnet har selvfølgelig brug for at kommunikere i sin andetsproglige hverdag. Man kan kommunikere meget med visuel kommunikation, men det er vigtigt at tale meget med barnet selv om barnet forstår meget lidt. Hvorfor? Fordi barnet har brug for det sproglige input til at udlede sprogets byggekodser. Barnet bruger sine medfødte mekanismer til at lære sprogets lydside. Gradvis forstår barnet selvfølgelig mere af selve betydningen af det der bliver sagt, men selv det sproglige input som barnet ikke forstår, er vigtigt byggemateriale i barnets andetsprogstilegnelse.

For at barnet gradvis kan begynde at knytte betydning til det sprog det hører, er mange gentagelser vigtigt for barnet. Barnet har svært ved at forstå sine omgivelser qua den sproglige udfordring, hvilket nødvendigvis må føre til en vis utryghed. Dette kan modvirkes ved at gøre barnets dagligdag så forudsigelig og rutinepræget som muligt. Når barnet møder de samme fænomener igen, fx fællessang, spisning af madpakke mv., så har barnet også naturligt lejlighed til at få mange gentagelser af ord for det de møder i dagligdagen, fx madpakken. Det er klart at det er motiverende for barnet når det så småt begynder at "få fat" på sproget ved fx at genkende hyppige ord.

Eksempel på brug af gentagelser og visualisering af kommunikation

Lærer til alle:

"Nu må I spise jeres madpakke. Jeres madpakke".

Lærer til tosproget barn (peger):

"Se, Rosa har en madpakke, og DU har en madpakke. Her er Rosas madpakke, og her er DIN madpakke. Her dit vand. Her er din madpakke. Vand. Madpakke".

Refleksion:

Hvordan understøtter lærerens kommunikation i eksemplet barnets sprogtilegnelse?

1. Stille periode

Fasens varighed	· 2-6 mdr. Typisk længere jo yngre barnet er.
Tegn på sprogudvikling	· Barnet lytter opmærksomt. · Nogle børn gentager enkelte ord og korte fraser.
Sprog	· Lærer at forstå nogle få hundrede ord. · Behandler fraser og sætninger som hele ord, fx "hej-med-dig".
Understøttelse af andetsprogs-tilegnelsen	· Meget visuel kommunikation sammen med tale. Tale om ting man kan se. · Gentagelser, regelmæssighed, forudsigelighed. · Vigtigt at barnet hurtigt fornemmer at det kan noget på det nye sprog. · Kobles gerne på en kammerat.
Faresignaler	· Lukker sig inde. · Kommunikerer ikke med andre børn.

Den stille periode er vanskelig for barnet, og det har brug for støtte og opmuntring og for at kunne lege og socialisere med andre børn. Mange lege kræver ikke meget sprog, og den voksne kan prøve at få sådanne lege sat i værk.

Strukturerede lege som fx sanglege er ofte meget forudsigelige og er gode for barnet at være med i – særlig selvfølgelig hvis der kommer sprog på. Når der er tale om ældre elever, spiller legen en mindre rolle.

Faresignaler

Hvis barnet ikke har lyst til at lege med eller være sammen med andre børn, men lukker sig inde, så er det et faresignal på dårlig trivsel som der må tages hånd om, gerne i samarbejde med forældrene.

2.2/ Fase 2: Tidligt sprog

Sproglig udvikling

I denne fase begynder barnet at tale spontant og ikke kun som svar når det bliver tiltalt. Det er et stort skridt for barnet at opleve at det nu kan bruge sproget til at handle aktivt med og dermed få opfyldt nogle af de behov som det ikke kunne give udtryk for tidligere. Barnet lærer hver dag nye ord og tilegner sig i denne periode et produktivt ordforråd på typisk omkring 1.000 ord. Det lærer også nye fraser og begynder selv at sætte ord sammen produktivt. Man kan måske høre en sætning som *Jeg vil mad*. Selv om det ikke er korrekt dansk, er det godt nyt når barnet laver disse sætninger, for det er tegn på at barnet begynder at bruge sproget produktivt og ikke kun bruger faste fraser som ovennævnte *Hej-med-dig*. Ret ikke sætninger som *Jeg vil mad* eksplicit, men giv et par eksempler på hvordan man siger det på dansk, fx sådan: *Du vil have mad*. *Og jeg vil have mad*.

En sætning som *Jeg vil mad* kan være påvirket af hvordan man ville sige den tilsvarende sætning på barnets modersmål, men ikke nødvendigvis. Påvirkning fra en tosprogets ene sprog på det andet kaldes interferens eller transfer. Der har været en tradition for at kalde tosprogedes brug af andetsproget for *intersprog* eller *mellemsprog*. Det skal dog ikke forstås sådan at en sætning som *Jeg vil mad* hverken er dansk eller fx engelsk, eller ligger lige imellem. Sætningen "Jeg vil mad" er tydeligvis meget mere dansk end engelsk.

Barnet begynder at bruge flere typer af ord, men bruger ordbøjninger forsimplet. Fx bruger barnet typisk kun verber i nutid. Det blander måske stadig modersmål og dansk, men gør det mindre og mindre.

Understøttelse

I understøttelsen af barnet gælder det samme som i den stille periode med fx visuel kommunikation til at ledsage sproget, gentagelser og forudsigelighed. Man kan begynde at samtale med barnet hvor det tidligere var mere envejskommunikation. Man kan stilladser barnet i samtalen ved at stille ja/nej- og enten/eller-spørgsmål, så svaret er simpelt for barnet. Men vær opmærksom på at samtaleniveauet hele tiden

2. Tidligt sprog

Fasens varighed

- 6-8 mdr. (fase begynder højst ½ år efter at barnet begynder at lære dansk).

Tegn på sprogdudvikling

- Taler spontant og ikke kun som svar.
- Bruger sproget til at handle med: Vand! (når barnet er tørstigt).

Sprog

- Tilegner sig et produktivt ordforråd på omkring 1000 ord.
- Øger antallet af små indlærte fraser, ikke nødvendigvis korrekt dansk: "Jeg vil mad".
- Verber i nutid.
- Blander dansk og modersmål – det er et naturligt trin i udviklingen.

Understøttelse af andetsprogs-tilegnelsen

- Meget visuel kommunikation.
- Gentagelser, regelmæssighed, forudsigelighed.
- Stil mest ja/nej- og enten/eller-spørgsmål.
- Sørg for at barnet kan lege med andre børn i lege som ikke kræver meget sprog, men hvor man kan fylde sprog på, fx vendespil eller fysiske/kropslige lege.

Faresignaler

- Lukker sig inde.
- Kommunikerer ikke med andre børn.
- Øger ikke antallet af ord og fraser.

udvikler sig og forbliver udfordrende. Barnet kan kun lære ved at blive udsat for det som det endnu ikke kan.

Faresignaler

Faresignalerne er indelukthed og manglende leg med andre børn som i den stille periode. Derudover er det et faresignal hvis barnet ikke støt udvider ordforrådet.

2.3/ Fase 3: Sammenhængende sprog

Sproglig udvikling

Denne fase har mange ligheder med forrige fase. Forskellen er at barnet for alvor begynder at udlede andetsprogets grammatik. Og ordforrådet vokser støt til omkring 3.000 ord. Barnet har nu hørt tusindvis af sætninger og kan gradvis udlede de grammatiske regler; både

såkaldt morfologi (ordenes bøjning i fx ental og flertal, nutid og datid) og syntaks (sætningskonstruktion, dvs. rækkefølgen af de forskellige led i sætningen).

Barnet hører sætninger som:

- Jeg er sulten
- Jeg er sur

Det går op for barnet at der er mange forskellige ord man kan sætte efter *Jeg er _____*. Det kan nu bruge såkaldt subjektsprædikativ produktivt. På samme måde finder det ud af at man kan sige:

- Han er sulten
- Hunden er sulten

Det går op for barnet at der også på den plads kan skiftes ud med mange forskellige ord. Det har nu opdaget hvordan man bruger *subjekt* produktivt. På samme måde går det med verbalet og andre sætningsdele. Og ligeledes lærer barnet at bøjede ord produktivt.

Et sikkert tegn på dette er når barnet laver bøjningsfejl som *To stoler* eller *Hun gåede*. Det viser at barnet er i stand til at bruge bøjningsendelser produktivt, for barnet vil sjældent have hørt de forkert-bøjede ord. Ligesom børn der lærer dansk som modersmål, skal barnet så senere finde ud af at der er undtagelser fra systematikken i at bruge *-r* til flertal af substantiver og *-ede* som datid af verber. Der vil også stadig typisk være indflydelse fra modersmålet.

Understøttelse

Man kan understøtte barnets andet-sprogstilegnelse som i de tidligere faser, men skal derudover sørge for at barnet dels hører et rigt og varieret sprog, og dels bliver udfordret til selv at bruge sproget. Det kan gøres ved samtaler hvor der stilles spørgsmål som kræver længere svar af barnet, dvs. åbne spørgsmål som:

- Hvad tror du vi skal med den her maling?
- Hvorfor vil du gerne male et hus?
- Hvem bor i det hus du har tegnet?

Faresignaler

Det er et faresignal hvis barnet pga. manglende andetsprogskompetencer er alvorligt forhindret i at indgå i lege og basal samtale med andre børn. Barnet bør heller ikke mere forsøge sig med modersmålet overfor andre som ikke kan dets modersmål. Det er naturligt at tosprogede børn *kodeskifter*, det vil sige helt eller delvis skifter over til det andet sprog midt i en samtale eller endda midt i en sætning. Men tosprogede gør normalt kun dette spontant over for samtalepartnere som også kan begge sprog.

2.4/ Fase 4: Grundlæggende sprog

Sproglig udvikling

Der er nu typisk gået 1-2 år efter at barnet begyndte at lære dansk, og andet-sproget begynder i denne fase at ligne

3. Sammenhængende sprog

Fasens varighed

- ½-1 år (fase begynder ca. ½-1 år efter at barnet begyndte at lære dansk).

Tegn på sprogudvikling

- Finder selv på nye sætninger.
- Opdager hvordan sætningsdele kan udskiftes.
- Snakker til andre børn – ikke kun som svar, fx "Skal vi lege?"

Sprog

- Produktivt ordforråd på omkring 3000 ord.
- Opdager grammatiske regler og finder selv på nye sætninger.
- Blander dansk og modersmål.
- Udtaler dansk med lidt accent.

Understøttelse af andetsprogstilegnelsen

- Meget visuel kommunikation.
- Gentagelser, regelmæssighed, forudsigelighed.
- Stil både ja/nej- og hv-spørgsmål, der kræver længere svar.
- Få barnet med i mere sprogligt udfordrende lege.
- Interaktiv dialogisk læsning.

Faresignaler

- Manglende sprog hindrer leg med andre.
- Barnet forsøger sig på modersmålet som alternativ til dansk.

meget det sprog som jævnaldrende etsprogede børn taler. Den basale grammatik er på plads, udtalen er på plads, måske stadig med lidt påvirkning fra modersmålet (mere jo ældre barnet var da det begyndte at lære andetsproget), og barnet har et ordforråd på omkring 6.000 ord, som sætter det i stand til at kommunikere fint i hverdagsituationer.

Det kan være en "farlig" periode i skolemæssig henseende, fordi barnet fra en umiddelbar betragtning taler fint dansk. Men i forhold til børn med dansk som modersmål har tosprogede i denne fase stadig betydeligt færre ord, og det gælder især de før-faglige ord (fx *materiale*, *system*, *analyse*), som ikke bruges så ofte i hverdagsituationer (se søsternotatet *Viden Om sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever*). Det gælder naturligvis også de nye faglige ord, men i

denne henseende er de tosprogede i samme båd som de etsprogede, som også skal lære mange nye fagord. Forskellen er at de etsprogede med dansk som modersmål gennemsnitligt har mange flere af de før-faglige ord, så deres opgave er mere afgrænset.

Understøttelse

Understøttelsen af sprogtilegnelsen i denne fase kræver at tosprogede får stadig større sproglige udfordringer. Man lærer kun nye ord og sætningskonstruktioner ved at høre dem i en meningsfuld kontekst. Det betyder selvfølgelig at de mange gange ikke forstår, og man må så forsøge med stilladserende strategier (læs mere om makro- og mikrostilladserende strategier på

4. Grundlæggende sprog

Fasens varighed	<ul style="list-style-type: none"> · 1-3 år (fase begynder ca. 1 til 2 år efter at barnet begyndte at lære dansk).
Tegn på sprogudvikling	<ul style="list-style-type: none"> · Man hører ikke umiddelbart at barnet har dansk som andetsprog. · Udtrykker meninger og tanker stort set alderssvarende.
Sprog	<ul style="list-style-type: none"> · Produktivt ordforråd på omkring 6000 ord. · Laver meget få grammatiske fejl. · Minimal indflydelse fra modersmålet. · Blander stort set kun dansk og modersmål i kommunikation med andre tosprogede (hvilket ikke er negativt, men udtryk for alsidig brug af sproglige kompetencer). · Udtaler dansk stort set uden accent.
Understøttelse af andetsprogs-tilegnelsen	<ul style="list-style-type: none"> · Mere avanceret kommunikation. · Mange taleture (længere samtaler hvor man skiftes til at tale). · Udfordre med spørgsmål der kræver komplekse sætninger som svar.
Faresignaler	<ul style="list-style-type: none"> · Det er umiddelbart tydeligt at barnet har dansk som andetsprog. · Grammatik, udtale og særlig ordforråd halter. · Har svært ved at forstå længere beskeder og forklaringer. · Kan ikke være med i sprogligt avancerede lege.

Refleksion

Hvilke faktorer spiller ifølge din erfaring ind på tosprogedes andetsprogstilegnelse? Overvej punkter hvor du synes du har succes med at understøtte tosprogede børns sprogtilegnelse i din praksis, og områder hvor du ser muligheder for at øge understøttelsen.

emu.dk). Spørgsmålene skal stille krav til de tosprogede børns evne til fx at forudsige, ræsonnere og konkludere for at komme helt ud i hjørnerne af sprogkompetencen. Fx med spørgsmål som:

- Hvad tror du der sker hvis...?
- Hvorfor tror du at...?

Faresignaler

I denne fase er det et faresignal hvis det er tydeligt at barnet har dansk som andetsprog, således at også ikke-sproglyndige kan høre det. Det kan give sig

udtryk ved at grammatik og udtale afviger tydeligt fra hvordan tosprogede børn på samme alder taler, og ved at valget af ord viser tegn på manglende ordforråd, fx *Den dér på huset der ryger, den er skæv!* (kender ikke *skorsten*). Ligeledes er det et faresignal hvis barnet har svært ved at forstå længere beskeder og forklaringer, og hvis det har svært ved at være med i mere sprogligt krævende lege og samtaler.

2.5/ Fase 5: Avanceret sprog

Sproglig udvikling

Barnet når typisk til denne fase 3-4 år efter at det er begyndt at lære andetsprog. Barnets kompetencer på andetsproget begynder at svare til etsprogede børns sprogkompetencer, og pga. den store variation blandt både et- og tosprogede børn, vil mange tosprogede børn have større sproglige kompetencer på andetsproget end etsprogede børn har. Pga. tosprogede børns erfaringer med to sprog har tosprogede børn ofte også en større metasproglig opmærksomhed end etsprogede børn har – de er så at sige bedre i stand til at "se på sproget udefra". Desuden ser denne fordel ud til at brede sig til mere generelle kognitive fordele for tosprogede elever, når man sammenligner dem med etsprogede elever med samme vilkår (fx socioøkonomiske)^{1,14}.

I løbet af denne fase vil tosprogede børns andetsprogskompetencer i mange tilfælde overhale deres modersmålskompetencer. Der kan stadig være små afvigelser fra hvordan etsprogede børn typisk taler, men disse afvigelser skyldes transfer fra modersmålet og kan aldrig helt undgås. I øvrigt vil mange tosprogede ende med at have stærkere påvirkning fra andetsproget til modersmålet end omvendt^{3,18}. Som det fint er blevet udtrykt, så vil en tosproget aldrig blive *to etsprogede i én person*⁸. Andre afvigelser fra etsprogedes sprogbrug – særlig inden for ordforrådet – skyldes at tosprogedes sprogverden typisk er delt således at modersmålet mest bruges i hjemmet og med familien (ofte mest kun med forældregenerationen), og andetsproget mest bruges uden for hjemmet. Da der ikke er helt overlap mellem de ting man taler om i disse to *domæner*, vil der være ord som tosprogede kender (bedst) på modersmålet, og ord som tosprogede kender (bedst) på andetsproget.

5. Avanceret sprog

Fasens varighed

- 3-6 år (fase begynder ca. 3-4 år efter at barnet begyndte at lære dansk).

Tegn på sprogudvikling

- Barnets andetsprogskompetence begynder i denne periode at svare til en etsprogets, evt. med større metasproglig forståelse.

Sprog

- Små afvigelser fra etsprogedes sprogbrug, som skyldes transfer fra modersmålet.
- Enkelte "huller" i ordforrådet pga. domænespecifik sprogbrug.
- Blander kun dansk og modersmål i kommunikation med andre tosprogede.
- Udtaler dansk stort set uden accent.

Understøttelse af andetsprogs-tilegnelsen

- Som for etsprogede børn.

Faresignaler

- Selv om man måske ikke umiddelbart hører at barnet har dansk som andetsprog, så har barnet svært ved at følge med i skolen eller svært ved at være med i sprogligt avancerede lege og samtaler.

Endemålet for tosprogede er altså ikke at have kompetencer der på alle områder svarer til etsprogedes på begge sprog. Der er masser af forskning som viser at dette ikke er muligt^{6,10,15,16}.

Understøttelse

Understøttelsen af sprogudviklingen i denne fase er ikke anderledes end for simultant tosprogede børn (se søsternotatet *Viden Om sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever*) og i hovedsagen ikke anderledes end for etsprogede, bortset fra opmærksomhed på at

der kan være enkelte huller i ordforrådet som kan virke overraskende, og hvor børnene har brug for forklaring og forståelse frem for at få følelsen af at have manglende sprogkunderskaber.

Faresignaler

Et tosproget barn der tidsmæssigt burde være i denne fase, skulle gerne tale andetsproget således at man ikke umiddelbart hører at det er et andetsprog. Og barnet skulle gerne i højere og højere grad gennem fasen kunne følge den almindelige undervisning uden større

udfordringer end dem som alle børn kan komme ud for. I modsat fald er det et faresignal for at barnet ikke er nået langt nok i sin andetsprogstilegnelse. Der kan være enkelte områder hvor tosprogetheden er en ulempe, særlig mht. ordforråd. Men disse ulemper skulle gerne opvejes af andre fordele, som de nævnte metasproglige og generelle kognitive fordele, på andre områder.

2.6/ Vejen gennem de fem faser

Et barn kan være længe om at komme videre gennem de forskellige faser af andetsprogstilegnelsen. Når et barn bliver ved med at bruge strukturer i andetsproget der kommer fra modersmålet, eller når barnet bliver ved med at lave overgeneraliseringer som *gåede*, så er det et udtryk for det nogle kalder *fossilering*. Udtrykket er nok mere pessimistisk end nødvendigt, i hvert fald hvis man læser ind i det at barnet sidder uhjælpelig fast og aldrig kan komme videre. Sprog er et dynamisk system, som konstant er under påvirkning fra

den kontekst som det bruges i⁵. Så et barn der ser ud til at have fossiliseret andetsprogstilegnelse kan hjælpes videre.

Det skal sluttelig igen pointeres at oversigten over de fem faser og varigheden af de fem faser er et udtryk for hvad man typisk kan observere omkring tosprogede børns andetsprogstilegnelse. Det er ikke uset, men bestemt ikke optimalt, at det kan tage op mod 10 år at opnå kompetencer på andetsproget som ligner etsprogedes kompetencer.

Under mere optimale omstændigheder kan tosprogede opnå kompetencer som i praksis lader dem fungere godt i en dansksproglig kontekst i løbet af få år. Det kræver et stimulerende hjemmemiljø, der har hjulpet barnet til gode førstesprogskompetencer som fundament for andetsprogstilegnelsen, og det kræver et sprogligt stimulerende miljø i dagtilbud og skole, som giver mulighed for at barnet kan udvikle sine dansksproglige kompetencer.

Refleksion

Mange tosprogede klarer sig fint i skolen, og det er tegn på at folkeskolens tilbud som det allerede er, virker godt for mange tosprogede. Men der er også mange tosprogede elever som opnår utilfredsstillende resultater ved folkeskolens prøver. Overvej følgende:

- Ser du samme forskel på tosprogede i dine klasser?
- Kan du udpege de faktorer som gør forskellen?
- Kan faktorerne deles op i ting der kan gøres noget ved, og ting som ikke kan ændres?
- Kan du/din skole gøre mere ved de ting der kan ændres?
- Kan der gøres mere for at afbøde konsekvenserne af de ting som ikke kan ændres?

3. Nyankomne tosprogede i skolen

3.1/ Afdækning af tosprogedes kompetencer

Sproglige kompetencer på andetsproget er ikke hele historien om en tosproget elev. Undervisningsministeriet har udviklet materialet *Hele vejen rundt om elevens sprog og ressourcer*¹⁷, som skal hjælpe skoler og lærere med at afdække nyankomne og øvrige tosprogede elevers kompetencer når de begynder i skolen. Materialet anlægger et helhedsorienteret blik på den enkelte elev, hvilket indebærer at der er fokus på elevens samlede kompetencer både i skolesammenhæng og det øvrige liv. Materialet består af tre trin:

1. En indledende afdækning, der giver viden om elevens ressourcer forudsætninger og behov i forhold til elevens kommende undervisning.
2. Ved elevens skolestart bruges resultaterne fra første del til på en enkel og præcis måde at få viden om elevens niveau inden for litteracitet og numeralitet.
3. Et redskab til systematisk at følge elevens progression inden for basisdansk og senere supplerende dansk som andetsprog ved hjælp af observationer af elevens deltagelse og produktioner.

3.2/ Fokus på sprogudvikling vs. fokus på faglige kompetencer

I søsternotatet *Viden Om sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever* beskrives det hvordan andetsproget er et redskab til faglig læring. Dette bliver meget synligt i tilfældet med nyankomne tosprogede, som er i den helt tidlige fase af andetsprogstilegnelsen. I begyndelsen har barnet behov for at der er fokus på sprogtilegnelsen, og for at føle at det får hul på koden. Det resulterer i unødige nederlag hvis barnet bliver mødt med faglige udfordringer som det ikke kan klare bare nogenlunde tilfredsstillende pga. manglende andetsprogskompetencer.

På den anden side har barnet brug for masser af sprogligt input med andetsproget for at komme igennem faserne beskrevet ovenfor. Dette input kan barnet få på to måder i skolen. Barnet kan socialisere eller lege med børn som taler dansk, i det omfang det ikke er for sprogligt krævende. Børn har en naturlig lyst til at være sammen med andre børn, så det vil være motiverende for barnets andetsprogstilegnelse at forsøge at bryde den sproglige kode til fællesskabet.

Den anden mulighed til sprogligt input er i klasseværelset. I begyndelsen får barnet måske bare 1 pct. af det faglige indhold med, men det bliver udsat for sprogligt input som er nødvendigt materiale til at begynde at bygge sproget op helt fra bunden, som beskrevet tidligere (Stille periode). På denne måde formid-

ler den faglige undervisning i mindre grad fagligt indhold til den tosprogede elev, men bliver en motor i andetsprogstilegnelsen. Gradvis ændres vægtforholdet således at det faglige udbytte udgør en større og større del af barnets udbytte af undervisningen.

Nogle danske kommuner bruger modtageklasser, mens andre tidligt eller helt fra begyndelsen integrerer nyankomne i almenundervisningen med sprogstøtte. Der er desværre ikke lavet større systematiske undersøgelser af hvad der på kort og langt sigt er mest fordelagtigt for de tosprogede elever. Men et afgørende parameter er naturligvis at børnene trives, og at de bliver sat i naturlige kommunikative sammenhænge som giver dem lyst og mulighed for at få sprogligt input og selv bruge andetsproget aktivt.

Nogle nyankomne vil allerede være begyndt at lære at læse på modersmålet. Afhængigt af hvad det er for et skriftsystem, er det en fordel fordi disse læsekompetencer kan overføres til læsning af dansk. Hvis der er tale om et alfabetisk skriftsprog ligesom dansk, kan læsekompetencer overføres, men hvis der er tale om et ikke-alfabetisk sprog (fx japansk) så er det vanskeligere at overføre kompetencer². Når først nyankomne tosprogede er godt i gang med andetsprogstilegnelsen (fase 3 og 4), så understøttes de i læsetilegnelsen som øvrige tosprogede elever (se søsternotatet *Viden Om sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever*).

Referencer

1 Bialystok, E. (2007).

Cognitive Effects of Bilingualism: How Linguistic Experience Leads to Cognitive Change. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(3), 210-223. doi:10.2167/beb441.0

2 Bialystok, E., Luk, G., & Kwan, E. (2005).

Bilingualism, biliteracy, and learning to read: Interactions among languages and writing systems. *Scientific Studies of Reading*, 9(1), 43-61.

3 Birdsong, D. (2014).

Dominance and Age in Bilingualism. *Applied Linguistics*, 35(4), 374-392. doi:10.1093/applin/amu031

4 Bjerre, M., & Ladegaard, U. (2007).

Veje til nyt sprog - teorier om sprogtil-egnelse. København: Dansk lærerforenings Forlag.

5 De Bot, K., Lowie, W., & Verspoor, M. (2007).

A Dynamic Systems Theory approach to second language acquisition. *Bilingualism: Language and Cognition*, 10(1), 7-21. doi:10.1017/S1366728906002732

6 Dupoux, E., Peperkamp, S., & Sebastián-Gallés, N. (2010).

Limits on bilingualism revisited: Stress 'deafness' in simultaneous French-Spanish bilinguals. *Cognition*, 114(2), 266-275. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.cognition.2009.10.001

7 Flege, J. E., Munro, M. J., & MacKay, I. R. A. (1995).

Factors affecting strength of perceived foreign accent in a second language. *Journal of the Acoustical Society of America*, 97(5), 3125-3134.

8 Grosjean, F. (1989).

Neurolinguists, beware! The bilingual is not two monolinguals in one person. *Brain and Language*, 36, 3-15.

9 Hakuta, K., Butler, Y. G., & Witt, D. (2000).

How long does it take English learners to attain proficiency? Santa Barbara: University of California Linguistic Minority Research Institute.

10 Højen, A. (2009).

Tosprogethed: sproglig udvikling, kompetencer og konsekvenser. In D. Bleses & A. Højen (Eds.), *Når børn lærer sprog. Dansk sprogtil-egnelsesforskning i et internationalt perspektiv* (pp. 261-296). Odense: Syddansk Universitetsforlag.

11 Krashen, S. D., & Terrell, T. D. (1983).

The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom. New York: Pergamon.

12 KREVI. (2011).

Folkeskolens Faglige Kvalitet: Analyse af Skolernes Undervisningseffekt. Retrieved from http://kreivi.dk/les/Rapport_Folkeskolens_faglige_kvalitet.pdf

13 Lund, K. (2015).

Fokus på sprog. In A. S. Gregersen (Ed.), *Sprogfag i forandring - pædagogik og praksis*. København: Samfundslitteratur.

14 Martin-Rhee, M. M., & Bialystok, E. (2008).

The development of two types of inhibitory control in monolingual and bilingual children. *Bilingualism-Language and Cognition*, 11(1), 81-93. doi:10.1017/S1366728907003227

15 Pearson, B. Z., Fernández, S. C., & Oller, D. K. (1993).

Lexical development in bilingual infants and toddlers: Comparison to monolingual norms. *Language Learning*, 43, 93-120.

16 Sundara, M., Polka, L., & Baum, S. R. (2006).

Production of coronal stops by simultaneous bilingual adults. *Bilingualism-Language and Cognition*, 9(1), 97-114.

17 Undervisningsministeriet. (2017).

Hele vejen rundt om elevens sprog og ressourcer: Afdækning af nyankomne og øvrige tosprogede elevers kompetencer til brug i undervisningen. Retrieved from www.emu.dk

18 Yeni-Komshian, G. H., Flege, J. E., & Liu, S. (2000).

Pronunciation proficiency in the first and second languages of Korean-English bilinguals. *Bilingualism: Language and Cognition*, 3(2), 131-149.

Find hele materialet på:
www.childresearch.au.dk
www.emu.dk

Denne publikation er et søsternotat til notatet Viden Om sprog- og læsekompetencer hos tosprogede elever, som introducerer evidensbaserede tilgange til undervisning af tosprogede elever.

Dette notats fokus er nyankomne elever, som befinder sig i de tidlige faser af andetsprogstilegnelsen.

Eleverne har brug for at udvikle gode danskkompetencer, da dansk er undervisningssproget. Dansk er på denne måde et redskab som eleverne har brug for at udvikle for at få en god faglig udvikling gennem deres skolegang. Derfor må der i de tidlige faser nødvendigvis være størst fokus på tilegnelsen af dansk.

Hovedformålet med notatet er at give lærere og pædagoger indsigt i de forskellige faser som tosprogede gennemgår i andetsprogstilegnelsen. Dette er med henblik på at de dels bedst muligt kan støtte elevernes andetsprogstilegnelse i de forskellige faser, og dels kan tilrettelægge undervisningen af eleverne alt efter stadiet i deres andetsprogstilegnelse.